

***Tempus fugit, virtutes manent.* Història i evolució
d'un projecte educatiu a l'ensenyament secundari
vinculat al coneixement de l'entorn**

***Tempus fugit, virtutes manent.* History and evolution
of a secondary schooling educational project linked
to the knowledge of the local setting**

Rosa Oller i Casellas

Professora de llengua catalana i de ciències socials, secundària. Escola Proa. A/e:
cercapau@gmail.com

Resum

El present article aprofundeix en la importància que els alumnes finalitzin els estudis reglats sent competents i sentint-se motivats per a millorar la societat, tot començant pel seu entorn més proper. És per això que destaca els diferents treballs de recerca que, aplicats transversalment i treballats de manera cooperativa, es plantegen als alumnes per tal que assoleixin els coneixements bàsics curriculars tot centrant-se en elements del seu món més proper. L'aprenentatge significatiu i el vincle entre els estudis i el seu entorn social, fomentant el treball en equip, són els elements que encoratjaran els estudiants a lluitar per una societat més justa un cop hagin finalitzat el període escolar.

Paraules clau

Educació secundària, treball cooperatiu, crèdit de síntesi, entorn.

Abstract

This article explores how important it is for students to finish their regulated studies, becoming competent and feeling motivated to improve society, with their local setting as their starting point. That is why it highlights different research studies which,

applied transversely and worked on cooperatively, are proposed to students to achieve the basic curricular knowledge, focusing on elements of their immediate surroundings. Meaningful learning and the link between their school and their social context, with the promotion of teamwork, are the elements that will encourage students to strive for a better society once they have completed their schooling.

Keywords

Secondary education, cooperation, final research project, local setting.

Orígens de l'Escola

L'exposició de l'experiència didàctica, essència d'aquest article, mereix una prèvia introducció de la situació geogràfica, l'origen i la concepció pedagògica de l'Escola Proa.

Situada a la Bordeta del barri de Sants de Barcelona, neix el curs 1966-1967 fruit del treball d'un grup de pares il·lusionats que, tot i la grisa dictadura franquista, volien iniciar una escola que tingués la incipient pedagogia moderna recentment arribada a Catalunya de la mà de grans pedagogs: Darder, Galí, Codina, Canals, Vandellós, Marta Mata... i alguns fundadors del projecte Rosa Sensat i promotors de «l'escola activa de pares» que trencava amb els antics models existents i els donava formació en qüestions tan bàsiques com la importància del paper de la família en l'educació dels propis fills. Aquests pares tenien les idees clares i no van estalviar ni temps ni esforços a dissenyar el projecte d'una escola en català, i en la qual ells mateixos, juntament amb l'estreta col·laboració dels mestres, participaven també en activitats escolars en l'educació dels seus propis fills. Van trobar mestres, seleccionats amb cura i afins als requisits. Aquest esperit fundacional, amb el pas dels anys, s'ha anat mantenint fins avui.

Canvis en l'estructura i el currículum de l'ensenyament obligatori

La reforma educativa de l'any 1970 (Llei general d'educació) instaura l'educació general bàsica (EGB), en què es parla d'avaluació continuada, d'educació individualitzada, de treball d'equip i de la importància d'interrelacionar diverses matèries en una mateixa àrea. És aleshores que en el Seminari d'Humanitats de l'anomenada segona etapa (setè i vuitè d'EGB) es planteja un projecte que ocuparia la periodicitat d'una avaluació i que englobaria les àrees de ciències socials: geografia, història i llengua prioritzant la importància que els ciutadans tenim dret a conèixer el passat, les institucions presents i les característiques del territori que trepitgem i que formen part de la nostra vida quotidiana perquè és així com es propicia l'estimació, el respecte i la integració al propi entorn.

Objectius inicials del projecte

L'objectiu amb l'alumnat de setè d'aquella EGB, des del principi dels anys noranta, i, posteriorment, de primer d'ESO (12-13 anys) fou conèixer amb cert aprofundiment el territori emmarcat a l'entorn de l'escola, que, a la vegada, coincidia en la majoria dels casos amb la zona on vivia la major part de l'alumnat. El coneixement del territori va esdevenir una part important de l'àrea de les ciències socials.

Es tractava, doncs, de fer un treball d'equip, amb grups d'aproximadament quatre alumnes que, a partir d'algunes activitats dirigides i d'altres de lliures, consultant material divers o preguntant als adults del propi territori, obtinguessin una informació completa d'aspectes físics, històrics i socials del districte de Sants-Montjuïc. Posteriorment havien de presentar la síntesi per escrit en forma de dossier i oralment davant el grup classe, el qual els podia qüestionar o consultar dubtes. No cal dir que, tant en la presentació oral com en l'escrita, l'àrea de llengua també hi tenia un paper rellevant.

Procediments i materials del projecte

Des de l'inici, i també en l'actualitat, la motivació inicial pel projecte i la clarificació del que s'esperava o s'espera d'ells és fonamental.

Pel que fa a la motivació, el punt de partida es concreta en una conferència feta per algun adult, docent o no docent, però extern a l'escola i coneixedor del tema que acompanya l'exposició amb un material gràfic: plànols i fotografies antigues extretes de l'Arxiu Històric de Sants i que els informa de la transformació del propi territori, tant pel que fa a les edificacions i les vies públiques com a l'estil de vida en el passat. El conferenciant podia i pot respondre a les preguntes inicials i suggereix noves qüestions que hauran de respondre els alumnes al llarg del desenvolupament del projecte.

Pel que fa a la metodologia de treball, s'oferia i s'ofereix de bon començament a l'alumnat un guió amb pautes clares de presentació, tant del contingut com del calendari previst i de la forma de presentació de les activitats finals.

En el cas del projecte que ens ocupa, *L'Arxiu Històric de Sants*, ha estat una font rellevant d'informació, tant per la seva documentació com per algunes de les persones que hi han estat al capdavant durant molt temps i que eren molt receptives a totes les preguntes que els feien els alumnes i a rebre en el mateix arxiu cada any el crèdit de síntesi de l'escola que havia estat seleccionat prèviament per votació dels mateixos alumnes.

L'Arxiu Històric de Sants va ser fundat pel Club Excursionista l'any 1931 per tal de mantenir la documentació històrica dels antics pobles que havien estat agregats a la ciutat de Barcelona cap al final del segle XIX. Posteriorment, fou continuat per la delegació de Sants de la Unió Excursionista de Catalunya (UEC) i cap als anys cinquanta va incrementar l'activitat gràcies a la tenacitat i constància del seu assessor, el senyor Anselm Cartaña, que recopilà i guardà tota la documentació que s'hi publicava i també recollí material divers d'interès històric que oferien els veïns del barri; és així com es va custodiar un important llegat que finalment es va poder classificar i exposar a la Casa del Relotge, dependència de l'Ajuntament i que les escoles podien visitar.

Actualment, l'Arxiu té com a àmbit d'actuació els barris de Sants, la Bordeta, Hostafrancs, el Poble-sec, la Marina (Zona Franca) i la Font de la Guatlla-Magòria. També té editades dues col·leccions pròpies: la col·lecció «Quaderns» que consta de cinc volums, i la col·lecció «Conèixer el Districte de Sants-Montjuïc», que està formada per catorze quaderns monogràfics amb propostes didàctiques, bona part dels quals, i a iniciativa del Centre de Recursos Pedagògics, elaborades per docents del mateix districte.

Evolució i disseny actual del projecte: del «crèdit de síntesi inicial» al «projecte de recerca»

En les fases inicials del projecte, s'acompanyava els alumnes a visitar les institucions públiques o d'interès social en què podien rebre informació directa dels diversos professionals. Posteriorment, causes de molt diversa naturalesa com les retallades, les normes de seguretat i la temença de possibles situacions adverses a la via pública i, de manera molt rellevant, l'avenç en l'ús de noves tecnologies, incorporades a la vida escolar com a font d'aprenentatge, han fet reduir les sortides.

Les següents lleis educatives que s'han anat implantant posteriorment, tant la Llei Orgànica de qualitat de l'educació (LOCE) (2002) com la Llei orgànica d'educació (LOE) (2006), i d'altres, obren portes i faciliten activitats que no interfereixen en la filosofia essencial del projecte: que l'alumnat conegui per mitjà d'unes activitats concretes el propi entorn. Com ja havia expressat Pere Darder: «La pedagogia com la societat estan en canvi permanent. Per això l'escola i els seus mestres s'han d'anar renovant també sempre.» (Ibáñez, 2015). Així doncs, a causa dels canvis legals, socials i dels mestres, han anat canviant les formes de presentació, les exigències en la recerca, la periodicitat i la nomenclatura del projecte que actualment és un projecte de recerca realitzat pels estudiants de manera cooperativa, entès com un equip d'alumnes amb diferents nivells i tipus de capacitats que, treballant conjuntament, assoleixin nous aprenentatges rellevants i significatius per a ells.

Projecte de recerca 1r d'ESO

Primer aspecte a tractar: geografia

BLOC I

CONTINGUT DEL BLOC

Hauràs de trobar un mapa de la comarca del Barcelonès i assenyalar-hi:

- els rius Besòs i Llobregat
- el mar Mediterrani
- els pobles i les ciutats que limiten amb Barcelona

BLOC II

CONTINGUT DEL BLOC

Hauràs de trobar un mapa on apareguin els 10 districtes de Barcelona.

BLOC III**CONTINGUT DEL BLOC**

Hauràs de trobar un mapa on apareguin les principals vies de comunicació de Barcelona

- ronda de Dalt
- ronda Litoral
- Gran Via de les Corts Catalanes
- avinguda Diagonal
- avinguda del Paral·lel
- passeig de Gràcia
- passeig de Sant Joan
- avinguda de la Meridiana
- carrer de Sants

BLOC IV**CONTINGUT DEL BLOC**

Hauràs de trobar un mapa en què aparegui el districte III (el nostre districte):

- assenyalat els barris que el formen
- treball específic sobre la muntanya de Montjuïc (vegeu l'esquema de la p. 5)

RECURSOS

- <http://www.bcn.cat/>
- <https://www.google.es/maps/previes>

Exemple d'activitat del bloc 4

PROJECTE DE RECERCA 1r ESO CURS 2014-2015

**QUART ASPECTE A TRACTAR:
LA MUNTANYA DE MONTJUÏC**

BLOC I – Exposició Universal de Barcelona de l'any 1929

CONTINGUT DEL BLOC

- Què és una Exposició Universal?
- Explica la funció i descriu l'estil de:
 - El Palau Nacional
 - El Poble Espanyol

BLOC II – Els Jocs Olímpics

CONTINGUT DEL BLOC

- Què són els Jocs Olímpics?
- Descriu els diferents elements i edificis de l'Anella Olímpica de Montjuïc

BLOC III – Espais verds de la Muntanya de Montjuïc

CONTINGUT DEL BLOC

- Què és un jardí botànic?
- Quins jardins botànics trobem a Montjuïc?
- Al jardí botànic nou trobem una col·lecció de plantes típicament mediterrànies. Esmenta'n un parell i descriu algunes de les seves característiques.
- A més dels jardins botànics, hi ha més jardins a la muntanya de Montjuïc? Anomena'n algun.

BLOC IV – Els Museus de Montjuïc

CONTINGUT DEL BLOC

Fes una fitxa dels principals museus de la Muntanya de Montjuïc: (1)MNAC, (2)Fundació Miró, (3)Museu Arqueològic, (4)Museu Etnològic i (5)Museu Olímpic.

- Nom del museu
- Què hi trobem?
- Fotografies de l'exterior (edifici) i d'alguna obra o exposició

Si vols, pots posar informació addicional (mapa, horaris, preus...).

Projecte de recerca segon d'ESO

Tenint present que formava part del mateix cicle, el primer i el segon curs d'ESO es va projectar, també, un treball similar a l'esmentat a primer d'ESO amb l'alumnat de segon. El treball de recerca és més complet i complex, també està dividit en quatre blocs, no centrant-lo en el districte on hi ha situada l'escola sinó que ampliant-lo a la ciutat de Barcelona. També la periodicitat és d'un dia setmanal però s'allarga al 3r trimestre amb una altra activitat de tema complementari.

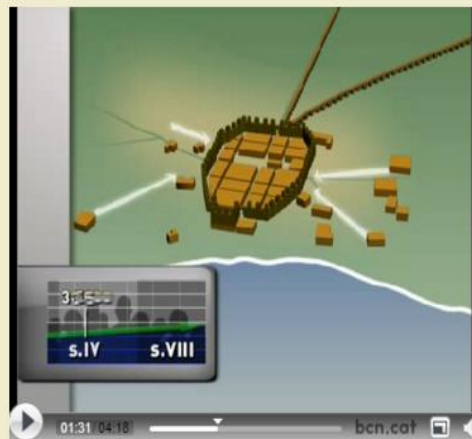
Vegem, a títol d'exemple, la presentació de dos dels blocs que es fan amb l'alumnat de segon durant el primer i el segon trimestre:

Exemple 1

ACTIVITATS DEL BLOC 2) HISTÒRIA

1.- En aquesta segona tasca caldrà que **visioneu i expliqueu** el vídeo de l'evolució de l'espai que forma la Barcelona actual. **[ENTRE TOT EL GRUP]**

El vídeo el trobareu a continuació: [Feu clic aquí per visualitzar el vídeo.](#)

2.- A més, cada membre del grup haurà de **resumir dos dels capítols** que teniu a continuació.

- El resum haurà d'ocupar mitja pàgina aproximadament.
- Haurà d'anar acompanyat d'alguna imatge relacionada.

Núm	Capítol	Link
1	La fàbrica d'Espanya Un dels principals centres industrials del sud d'Europa	LINK1
2	L'enderrocament i el Pla Cerdà Barcelona s'expandeix pel pla	LINK2
3	L'Exposició Universal del 1888 Més de dos milions d'habitants en 15 dies	LINK3
4	La unificació municipal del Pla de Barcelona	LINK4
5	La Barcelona Modernista	LINK5
6	La construcció de la gran Barcelona	LINK6
7	L'Exposició Universal de 1929	LINK7
8	La Barcelona del segle XXI	LINK8

Exemple 2

ACTIVITATS BLOC 4) INSTITUCIONS

[Cal que cada membre del grup esculli una de les 4 opcions següents]

1.- Fes una mica de recerca sobre l'**Ajuntament de Barcelona**. Resumeix-la i presenta-la en forma d'**INFOGRAFIA**. Cal que hi incloguis la següent informació:

- Situació (dins la ciutat)
- Funció de l'Ajuntament
- Representants actuals (i la seva **afiliació política**)

2.- Fes una mica de recerca sobre la **Generalitat de Catalunya**. Resumeix-la i presenta-la en forma d'**INFOGRAFIA**. Cal que hi incloguis la següent informació:

- Situació (dins la ciutat)
- Funció de la Generalitat
- Representants actuals (i la seva **afiliació política**)

3.- Fes una mica de recerca sobre el **Parlament de Catalunya**. Resumeix-la i presenta-la en forma d'**INFOGRAFIA**. Cal que hi incloguis la següent informació:

- Situació (dins la ciutat)
- Funció del Parlament
- Representants actuals (i la seva **afiliació política**)

4.- Fes una mica de recerca sobre el **La Ciutat de la Justícia**. Resumeix-la i presenta-la en forma d'**INFOGRAFIA**. Cal que hi incloguis la següent informació:

- Situació (dins la ciutat)
- Funcions de la Ciutat de la Justícia
- El conseller de Justícia

Activitat del tercer trimestre: complementària

Cada equip cooperatiu presenta un fullet en forma de tríptic o material «de mà» que podria anar adreçat a hipotètics visitants a Barcelona on se'ls ofereix un itinerari o ruta turística que els orienti per tal que visitin algun lloc real de la ciutat que destaquï en un aspecte que ells considerin interessant. Exemple: «La Barcelona tecnològica», «La vegetació de Barcelona», «Barcelona i la xocolata», etc. El dia del lliurament es munten unes paradetes al pati de l'Escola i cada equip fa la propaganda corresponent de manera atractiva per tal de convèncer els imaginats possibles usuaris.

Activitat lúdica complementària: «Cel bru»

Finalment, des de l'origen d'aquest projecte (curs 1991-1992), es va afegir l'activitat estrella addicional que, per a fer-la possible, és imprescindible la participació i col·laboració de les famílies, que no només participen de les visites, sinó que també, com els seus fills, fan un taller. Afortunadament, l'esperit fundacional del centre des de fa gairebé cinquanta anys es manté i mai no ha fallat la predisposició dels pares.

El «Cel bru» de la ciutat, nom de l'activitat, es viu cada any el darrer dijous del segon trimestre escolar. Per a conèixer la pròpia ciutat en tots els àmbits possibles, i per a sentir-s'hi, també, implicat afectivament i poder-hi intervenir en el futur, és imprescindible anar-la descobrint, i l'entorn proper és l'indret més adequat per a aquesta descoberta que, en aquesta activitat concreta, té un ingredient més: l'enigma de la nit.

Descobrir *in situ* què passa a la ciutat durant la nit, quan la majoria dels ciutadans estan dormint:

- Quanta gent treballa durant la nit?
- De quins beneficis es gaudeix diàriament del treball nocturn?
- Quin aspecte té la ciutat a altes hores de la matinada?
- Quin és l'aspecte del cel durant la nit?
- Com i quan surt el sol a la ciutat de Barcelona?

Aquestes qüestions i d'altres que en deriven són l'objecte d'una nit diferent compartida conjuntament pares, mestres i alumnes que, per altre cantó, no deixen de banda l'aspecte alegre, lúdic i engrescador per a tots plegats.

Aquesta activitat té quatre parts:

- Les visites als llocs concertats prèviament (vegeu el quadre d'organització).
- Els tallers: acrobàcia, revista, cuina i serigrafia. Els pares fan una actuació teatral.
- Esmorzar.
- Anada al port. Una «Golondrina» ens espera per a anar fins a l'escullera, i durant el trajecte s'observa la sortida del sol.

Tenint present que l'activitat és nocturna cal l'ús de vehicles particulars per tal de traslladar-se d'un lloc a l'altre de la ciutat, de manera que la col·laboració de les famílies és imprescindible.

L'escola té dues línies per curs, cadascun dels quals té uns trenta alumnes. El treball cooperatiu es fa en equips de quatre alumnes.

A la reunió informativa de pares a l'inici del curs se'ls explica aquesta activitat nocturna projectada per a l'últim dijous del 2n trimestre del mes de maig. Posteriorment, se'ls facilita un dossier amb la informació dels llocs, el telèfon corresponent, l'horari,

l'itinerari i l'adreça concreta que hauran de visitar, així com els noms i els telèfons dels alumnes que cadascú portarà al seu cotxe i el nom dels professors responsables de cadascun dels grups. Cal tenir present que cada equip fa tres visites; de manera que es fan quatre grans grups: el Cel-1, el Cel-2, el Bru-1, el Bru-2; cadascun d'aquests grups van a diferents llocs, que amb el pas del temps han anat variant.

TAULA 1
Quadre d'organització horària

Cel 1	Recorregut i acompanyants		
21 h	Concentració a l'Escola. Benvinguda i organització dels grups. 21.15 h Sortida per a realitzar la primera tanda de visites		
	Contacte	Lloc	Adreça
22 h a 23 h	Urgències Hospital del Mar	Pg. Marítim, 25-29 (entreu per Urgències) Tel. 932 483 000	Cap de guàrdia Supervisora d'Infermeria
23 h a 23.30 h Desplaçament			
23.30 h a 00.30 h	Sants 3 Ràdio	C/ de la Constitució, 17, 8è pis (davant la parròquia de Sant Medir 23.20 h)	
00.30 h a 1.00 h Desplaçament			
1 h a 2 h	TMB Respecteu els horaris al màxim!	Cotxera d'autobusos al Triangle C/de Jaume Brossa, s/n Cal que porteu reserva	Gestió
2.30 h a 3.30 h	Concentració a l'Escola i ressopó. Preparació dels grups de tallers		
3.30 a 5	Tallers: Revista Acrobàcia Cuina Serigrafia		
5 a 5.45	Esmorzar Exposició i posada en comú d'algun dels tallers		
5.45 h a 6.30 h Desplaçament			
6.30 h a 7.30 h	Reunió de tots els grups a les «Golondrines» del port (aparcament al passeig de Colom, sota el moll de la Fusta) Passeig en vaixell i contemplació de la sortida del sol		
7.30 h Tornada al barri i distribució d'alumnes a casa			

Llocs habituals on es fa la visita: hospital, emissora Sants-3 Ràdio (aquella nit participen en una emissió especial), TMB, servei d'emergències 112, dipòsit d'aigües pluvials, forn, bombers, centre de control del metro, Creu Roja, restaurant i centre de comandament (Mossos, Guàrdia Urbana, Bombers).

Cada equip ha preparat, prèviament, quines qüestions vol preguntar als corresponents professionals.

2.30 h. Fetes les corresponents visites, retorn a l'escola. Els equips que han anat al forn porten el menú que compartirà tothom a l'hora del ressopó.

3.30 h. Inici dels tallers: revista, acrobàcies, cuina, serigrafia. A cada taller hi ha alumnes que han participat en els diferents itineraris per tal de compartir la informació obtinguda. Mentrestant, els pares, amb la col·laboració dels professors, preparen, també, en petits grups, esquetxos teatrals diversos que després representen davant tothom.

5.00 h. Un breu esmorzar; ha passat prou estona perquè tothom torni a tenir gana.

6.00 h. Tothom agafa de nou el cotxe que li pertoca i tots junts van cap al port de Barcelona on hi ha una «Golondrina» que els espera. A la sortida del port o mentre s'hi va, tenen l'oportunitat de veure com a Barcelona el sol surt sobre el mar. Segur que després d'aquesta experiència roman una dada inoblidable. Finalment, abans del retorn cap a casa, la fotografia de família de record d'haver compartit una nit especial: entre pares, mestres i alumnat.

A tall de síntesi i d'agraïment

La societat ha anat avançant i els joves tenen molts més mitjans per formar-se i una més gran autonomia per utilitzar-los; l'important, però, és que en acabar l'ensenyament reglat els estudiants hagin assolit els coneixements de la història i la cultura del seu propi entorn, un element bàsic per tal que se sentin propers i actius en millorar la realitat social que els envolta.

En la reflexió derivada de la present exposició no es pot evitar l'agraïment i el record de l'ensenyament d'aquells pioners que l'any 1965 van començar a sembrar que, tal com diu M. Teresa Codina «l'educació havia de ser una cosa que servís per a la vida, i que l'escola, igual que la vida, no havia de ser una cosa selectiva, sinó que havia d'obrir les seves portes a la diversitat... I, sobretot, que havíem de treballar en equip». (Ibáñez, 2015)

Bibliografia i altres fonts

Ibáñez, M. J. (2015) La lliçó dels pioners. *El Periódico de Catalunya*. Recuperat el 7 de març de 2016, de <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/societat/llico-dels-pioners-4149800>

Ajuntament de Barcelona. (2015). Arxiu Municipal de Barcelona. Recuperat el 20 de desembre de 2015, de www.bcn.cat/arxiu/sants

Per citar aquest article:

Oller, R. (2016). *Tempus fugit, virtutes manent*. Història i evolució d'un projecte educatiu a l'ensenyament secundari vinculat al coneixement de l'entorn. *Revista Catalana de Pedagogia*, 10, 115-125.

Publicat a <http://www.publicacions.iec.cat>